

Németh László köszöntése

Ünnepség Mezőszilasán, a Kossuth-díjas író pályakezdésének negyvenedik évfordulóján.

A szó szoros értelmébe véve nem mindennapi ünnepségre szólított bennünket a meghívó, 1965. december 11-én estére. Mezőszilas község tanácsa és a Mezőföld Tsz vezetősége, tagsága családias jellegű összejövetelen köszöntötte Németh László Kossuth-díjas író, aki, mint szinte valamennyi művéből kicseng, Mezőszilast s a korábbi Szilasbalhást szülőfalujaként tiszteli, szereti, s belőle elszármazva is otthonának érzi és vallja.

Ezeket a gondolatokat erősítette meg bevezető üdvözlő szavaiban Berki Sándor is, a Mezőföld Tsz elnöke, amikor elmondotta, hogy Mezőszilas idős és ifjú lakói a szülőfalu szeretetével hívták és várták az író, erre a ritka szép ünnepre. A szülőföld, a hovatartozás, a ragaszkodás gondolatáról beszélt Czine Mihály irodalomtörténész is, amikor rövid köszöntőjében Németh László irodalmi munkásságáról beszélt.

A köszöntők után Raksányi Gellért előadásában a költő Németh László szólalt meg, Spányik Éva tolmácsolásában Ahol gyermek voltam című vallomást hallhattuk, Törőcsik Mari, Kállai Ferenc és Raksányi Gellért közreműködésével a drámaíró Németh László mondatai nyújtottak élményt és ízelítőt az életműből, a Villámfénynél című dráma részletével. Ezt követően a pályakezdő novella, a Horváthné meghal hangzott el Bicskey Károly előadásában, végül Spányik Éva és Bicskei Károly tolmácsolta egy részletet a Nagy családból.

Az ünnepi műsor befejező aktusaként Németh László kért szót. Megköszönte valamennyi rendező és résztvevő fáradozását, figyelmességét, s elmondta, hogy élete legszebb meglepetései közé sorolhatja ezt az ünnepséget, hiszen sem a meghívás elfogadásakor, sem a községbe érkeztekor senki nem közölte vele, hogy ez az ünnepség több lesz egy baráti, rokoni látogatásnál. Ezért — szabadkozott — nem is készültem másra, mint egy pohárköszöntőre.

Akik végighallgatták, végighallgathatták ezt a pohárköszöntőt örülhetnek. Nem azért, mert testközelen lehettek a Kossuth-díjas Németh Lászlóval, hanem azért, mert ebben a pohárköszöntőben Németh László Mezőszilassal és a magyar faluval, a magyar parasztsággal, annak jelenével való élet- és célközösségéről vallott. Elmondotta, hogy néhány évvel ezelőtt, amikor hírért kapta, hogy Mezőszilasán is megalakult a tsz így gondolta: Annál jobb, így legalább Szilasbalhás teljesen az egyéni marad. És most, néhány év után, amikor már ismét gyakori vendég a községben, egyre erősebb vágya támad, hogy Mezőszilast is sajátjának tudja. A mai községet. Mai gondjaival és mai örömeivel. A három termelészövetkezet erejét összefogó Mezőföld Termelészövetkezettel, annak szorgalmas és egyre gazdagodó tagjaival. A műveiben még itt-ott fellelhető a tegnapot visszakönyörgő paraszt figurája, s mögötte az író álláspontja, de ezen a pohárköszöntőn keresztül kirajzolódott a mai paraszti valóságot igenlő író portréja is. Egyértelműen így foglalt állást: Amint Árpád lovasai sem örültek István vármegye rendszerének, úgy fogadták a mi parasztjaink is a szövetkezeti formát. De a történelem mindkét lépés helyességét igazolta. Egyetlen járható úton indultak el Istvánék s a mezőszilasi parasztok.

Termelészövetkezeti gazdák, falun élő értelmiségiek, országos hírví költők és írók, művészek és politikai vezetők egyaránt meglepedéssel hallgatták Németh László mezőszilasi hitvallását. S ugyancsak örömmel könyvelték el, amikor az író bejelentette: a közeljövőben hosszabb időt kíván Mezőszilasán tölteni, hogy önmagának és a magyar irodalomnak feltérképezze a község jelenét.

Az ünnepségen megjelentek a megyei párt- és állami szervek képviselői, a jubiláló író barátai, pályatársai, s nem utolsósorban olvasói, akik a késő éjszakába nyúló kedves elfoglaltságra

kényszerítették Németh Lászlót, házi könyvtáraikból elhozott kötetek dedikálását igényelve. (Fejér Megyei Hírlap. 1965. 12. 14. p. 1.)

A meg ihlető táj.

Németh László Mezőszilasra.

Néhány hónappal ezelőtt egy új tévé-sorozat nyitányaként emlékezetes élményt szerzett az a film, melyben Erdei Ferenc bemutatta szülővárosát, Makót. Amikor Major Sándorral, a sorozat ötletének szülőatyjával beszélgetni kezdtünk, beigazolódott, amit sejtettem: rajongója az irodalomnak és a magyar táj szépségének. Makói filmje a tévében valami újat teremtett. Most alkotótársaival, B. Megyeri Gabriella rendezővel és Neumann László operatőrrel együtt tovább bontakoztatja a szép gondolatot. Filmjeikben ezután is korunk szellemtörténetének egy-egy kiemelkedő alakja segít megismertetni velünk az országot, amelyben élünk, de amelyet sokan alig ismerünk.

Ezért mentek el Németh Lászlóval Mezőszilasra. Az író második szülőhazájának vallja a falut. Ma is ott áll még az a ház, melyet gyermekkorra boldogságának szigeteként emleget. A mostani udvar már csak halványan idézi fel az egykorit, ám az író szavára benépesül a képzelet alakjaival. Mezőszilas igen sokat jelentett egész életében. Otthont adott kibontakozó tehetségének, itt játszották el a helyi műkedvelők kamaszkora első színdarabját is. Az első világháborút követő években már ritkábban jutott el a faluba, ám annál többen elevenített fel gondolatban az itt szerzett élményeiből. Munkásságának első tizenöt-húsz évében szinte minden műve ehhez a helyhez kötődik. A Horváthné meghal című első novellájában nagyanyját örököltette meg, s a ház, melyért a novella alakjai pörösködnek, gyermekkori élményeinek hajléka. Itt fedezte fel az Akasztófa-virág, a Gyász című regényének modelljét, innen indult el, s ide tért vissza az Emberi Színjáték hőse, itt élt az Iszony egymást marcangoló házaspárja.

Az író végigvezet bennünket emlékein, s intésére, mintha csoda történnék velünk, regényhősök kelnek életre, vagy jobban mondván: költöznek vissza eredeti személyükbe, a szemünk láttára.

Mégsem szellemidézés ez. Németh László megtalálta kapcsolatát a jelennel is. Hiszen éppen a mezőszilasi tévesz elnöke hívta 1963-ban, hogy sok esztendei kényszerű-keserű távollét után ismét látogassa meg őket, nézzen szét a megújult faluban. A friss, biztató hangú levélnek nem is tudott ellenállni. S hogy szót ért a mai vezetőkkel, azt bizonyítja a film. Nem idegenként, vendégként, de közülük valóként beszélget velük. Sokukhoz rokoni szálak is fűzik: családjában huszonnégy unokatestvért számlált.

Amikor az író munkásságának negyven esztendőjü jubileumára tekintett vissza, a tévesz vezetősége és tagsága kis ünnepséggel emlékezett meg pályájáról. Eredményeik, közvetlen szívéllyességük új reménységgel töltötte el, s a falu, mely az író múltjával olyan sokszor megihlette, termékenységével most is hatott rá. Már foglalkoztatja a gondolat, hogy megörökíti a közelmúlt történetét, mintegy hatalmas ívet húzva hőseinek egykori s mai élete között. Ha egészségi állapota engedi, jövő tavasztól őszig Mezőszilasra akar alkotni. Simon Emil. (Film, Színház, Muzsika. 1970. 09. 12. p. 28.)

Németh László szilasi látogatásai

Németh László közelgő 97. születésnapjáról az alábbi cikkel emlékezik meg az újság szerkesztősége.

Az adatok az író életrajzi elemeket is tartalmazó műveiből, illetve dr. Lakatos István által összeállított "Németh László életrajzi kronológiája 1901- 1948" című kötetéből, valamint Németh József Naplójából származnak.

A gyermekkor és az ifjúkor, a művészi eszmélés időszakának fontos színhelye volt Szilas. Ezt bizonyítják - a gyakori fiatalkori látogatások mellett - Németh László 1969-ben írt sorai is: "Én szép helyen születtem: Nagybányán... Egy dunántúli falu azonban tökéletesen pótolta életemben a szülőföldet. Mezőszilas, apám szülőfaluja, ahol szinte valamennyi vakációmát töltöttem. Miért ez, s miért nem Pest, diákoskodásom majd hivatalom helye? Mert a faluval volt mélyebb a kapcsolatom. Azok a fogalmak, amelyek a nyelvben a legősibbek, ott képződtek ki: ha azt mondom: ház, nagyapám szilasi portája villan fel előttem, ha azt mondom: asszony, öreganyám törekeny alakja emelkedik ki a berlinerből, ha azt: család, a hajdani Búr család jelenik meg, nagyszüleim, apám s öt testvére s azoknak a házastársai. ... Nem csoda, hogy amikor művészként kezdtem a világra gondolni, akkor is Szilas képei öntötték el az agyamat."

A szilasi látogatások időpontjai:

1902. május 17. Pünkösdi szombatján a kis Laci édesanyjával és egy kis cseléddel Mezőszilasra utazik az apai nagyszülőkhöz.

1903. július 21. Mezőszilasra utazik az egész család, ahol az apa ezt írja naplójába: A kis család igen jól érezte magát Szilason, Lacinak különösen pompás volt a falusi levegő.

1904. augusztus 3. A kis Laci édesanyjával és Guszti nénivel Mezőszilasra utazik Budapestről, az apa ismét kerékpáron.

1904. augusztus 29. A család Mezőszilasról Budapesten át indul haza Szolnokra. Németh József most a Mezőszilas-Budapest közötti utat teszi meg kerékpárjával.

1908. augusztus első napjai: már Mezőszilason kapják a hírt, hogy a keresztapa haldoklik. A két keresztgyermek vonattal indul Budapestre, és az anyja végigsírja az utat.

1910. iskolai évzáró után. A szünet egy részét a kis Laci szüleivel - mint általában minden évben - Mezőszilason tölti. A szilasi családi házban már csak Németh József szülei és Péter testvére lakik családjával. Az oszlopos, tornácos ház legszebb szobája a "tanár urat" és családját illeti, csak ők laknak benne az iskolai szünetek alatt. Németh Péter, a testvér ezt az állandó vendéglátást tulajdonképpen annak ellenértékének tekinti, hogy Bözsi lánya a Fazekas utcában él, s onnan végzi a polgári iskoláit.

1911. március 4. Németh József naplójában megemlékezik arról, hogy szülei aranylakodalmán Szilason jártak, ahol köszöntőül a kis Laci az apja által írt verset szavalja el. A családban megmaradt egy korábbi fénykép, amelyen a szülők és a hat gyermekük (négy lány és két fiú, köztük Németh József) látható házastársaikkal.

1912., nyári szünet. Mezőszilason gyűlnek a szilasi tájról, a faluról, a lakóiról, a rokonokról, a nagyapai házról azok az emlékek, "amelyekről az ember nem tudja, három- vagy huszonhárom éves korából valók-e." Abban a nagy szobában, amelyben egyedül ők laknak, már ismerős berendezési tárgyak is vannak: petróleumcsillár a Fazekas utcából és a Zureich-örökség egyes darabjai. A tájak, az emberek, a tárgyak később mind visszaköszönnék Németh László műveibe.

1914. augusztus. Mezőszilason tartózkodik, s a tornácra kiakasztott Galícia és Oroszország térképén zászlókkal jelzi - az újsághírek alapján - a frontok állását. Ott olvassák azokat a zöld tábori lapokat is, amelyek Galíciából érkeznek Németh József népfölkelő hadnagytól. A kis Laci stratégiai magyarázataival ismét elemében van.

1915., nyári szünet. Mezőszilason tartózkodik, és a szilasi kert útjait járva ismét a "nappali álmodozás"-ok kerítik hatalmukba. Ezekben az álmodozásokban már élő személyek, például Vilmos császár is szerepelnek, azonban a hadieseményekbe már a kezdődő pubertás jelei is belejátszanak: a

“hadjárat” kapcsán már megjelennek a “csillogó” lányok is. “Azok a nők.... sohasem voltak téztás, szemérmes, engedékeny lények. Inkább csillogó amazonok, önállóak, bátrak, a gazdagsághoz értők, akik vidám magányukban éltek...” - fogalmazta meg később Németh László nőideálját.

1916. húsvéti szünet. Mezőszilasra, a kaszinóban egy hosszú, saját versét szavalja el. A vers elveszett, később csak refrénjére emlékszik: “Vigyázz császár, vigyázz, a bosszú megvirrad!” Itt Vilmos császárra gondol, akit a háború okozójának tart. Nyári szünet. Miután a Bulyovszky utcai reálban befejezi az ötödik osztályt, Mezőszilasra a kerti ábrándozások mellett részt vesz a család életében, érdeklődéssel hallgatja Péter unokatestvérének a kocsmáros lányáról szóló beszámolóját.

1917., nyári szünet. A Tátrából hazaérkezve a fiatal Németh László Mezőszilasra, illetve Bogárdra megy a nagynénje családjához. Itt az idillikus környezet, a táj és az unokatestvérek társasága teszi felejthetetlenné az egy hónapot. Az a fénykép, amely ebből az időből maradt fenn, Németh Lászlót unokatestvérei között egy öntudatos, harmonikus fiatalembernek mutatja, aki később az “ifjúság” szóhoz mindig ezt a bogárdi nyarat asszociálja. Egy novellát is ír itt Piros könyves asszony címmel, Herczeg Ferenc stílusában, azonban az Új Idők című lap közölhetetlennek tartja. Szentistván-nap Szilasra Hoffman tanító úr színjátszó együttese Móricz Zsigmondi Tej című darabját adja elő, amiben ő is szerepel és csalódott, mert az előadás utáni séta alkalmával a kis Teri elhúzódik a lóden gallérja alól. Közben szorgalmasan tanul latinul, mert azt hiszi, hogy a Toldy Ferenc utcai reálban, ahová szeptemberben készül, előrébb vannak a latinban.

1918. május 10. Édesanyja Mezőszilasra küldi. A “vérhányást váró” hangulata mellett a kis Terivel a kerítésen át folytatott beszélgetések maradnak meg emlékezetében. Egyébként Anatol France-ot olvassa, és rendszeres levelezést folytat Oszoly Kálmánnal, a bizalmas baráttal. Augusztus 4-ig marad Szilasra.

1918. szeptember. Megbetegszik a “spanyol”-nak nevezett járványban, majd a járvány miatt kiadott iskolai szünetben Szilasra utazik. “Itt tör rám, Szilasra az első lírai rohamom” - emlékszik vissza később. Verseket küld Oszoly Kálmánnak. Verstani kérdésekkel foglalkozik, s később így ír: “Már akkor is úgy érzem, hogy a magyar lírában lappan valami ritmikai bölcsék köve. Amíg azt meg nem találtuk, nem érdemes lírát írni.”

1918. december 11. Ismét Szilasról ír Oszoly Kálmánnak. Pessimista hangulatban van, verseket küld, és azokat értékeli is.

1919. január. A karácsonyi szünetet szénszünet követi, amit Németh László Szilasra tölt. Ekkor ismerkedik meg azzal a történettel, amely később az Akasztófavirág című kisregényének témája lesz. A regény hőse szegről-végről rokona is. Szilasi magányában a szabad ritmus törvényeit vizsgálja, és úgy érzi, megtalálta Babits: Recitativ című versének formai kulcsát.

1919. június. A tanév befejezésekor nem kell érettségit tenni, “megfelelő” bizonyítványt kap mindenki. Ezt követően Németh Lászlót azonnal Szilasra küldi az anyja, ahol a városi éhezés után bő táplálékhoz jut.

1919. július. Anyja visszaküldi Szilasra. Bölcsésznek készül, három hét alatt “bevágja” a német-magyar szótárt. Ott éri meg a Tanácsköztársaság bukását.

1919. augusztus vége. Meghal Szilasra a Németh nagypapa. A temetésére csak az anyja megy el.

1919. szeptember. Szilasra utazik. Itt kerül kapcsolatba Zsinka Ferencel, a Protestáns Szemle felelős szerkesztőjével, a szilasi gépész fiával. Magányában nyelveket tanul, klasszikusokat olvas

nyelvgyakorlás céljából: angol, olasz, latin, francia szöveget, és az Odüsszeia első énekét kívülről megtanulja görögül.

1920. január. Németh László Szilason, majd Gödöllőn tartózkodik.

1920. nyár. A nyár nagy részét Szilason, illetve Bogárdon tölti a rokonoknál.

1923. nyári szünet. Mint a szünetekben általában, Szilason és Bogárdon tartózkodik a rokonoknál.

1929. június 15. Gellért Oszkárnak azt írja, hogy Mezőszilasra utazik, ahol egy Tolsztoj-cikket készül írni őszre.

1930. március 11. után. Ősz folyamán szüretre Szilasra vitte, s aki azután súlyos betegségben hamarosan meg is halt.

1942. augusztus 5. Németh László és Illyés Gyula Dégre mennek. Az asszony Németh László unokatestvére, a férfi pedig a Festetics grófnéknál gépkocsivezető. Délután átmennek Mezőszilasra, és bejárják a falut, "farmot" keresnek.

1942. augusztus 6. Pethes József, Németh László rokona autón Simontornyára viszi őket, ahol megnézik a várat, azután gyalog mennek vissza Mezőszilasra, Ozorára nem jut idejük. 1942. augusztus 7. Délelőtt Középbogárdra mennek át a Keserű családot meglátogatni. 1942. augusztus 10. Németh László ismét Mezőszilason van, onnan írja Gulyás Pálnak, hogy négy nap múlva utazik fel Budapestre, onnan az első vonattal Debrecenbe. Ne várja az állomáson, odatalál.

1944. április 9. A Németh család a családfővel együtt Mezőszilasra költözik. Ott a Kirisitsné nyirkos házában, de szép nagy kertjében élük további napjaikat. A gyerekek kitűnően érzik magukat, az élelmezésük is könnyebb.

1944. április 19. Németh László Mezőszilasról Gulyás Pálnak az utolsó hetek vándorlásairól ír. Az ideje Mezőszilason azzal telik, hogy lányait tanítja, az unokahúgát érettségire készíti fel, közben Csilla betegeskedik. Felesége másnap utazik fel vele Budapestre hosszabb időre (az egészségtelen Kirisits házból).

1944. május 6. Németh László Mezőszilasról üdvözlő lapot küld Kerényi Károlynak Svájcba -mosogatás és Judittal végzett differenciál egyenletek megoldása közben.

1944. június-július. Németh László június első napjaiban, már a háromhetes katonai kiképzés után visszamegy Mezőszilasra, ahol Püski Sándor látogatja meg. Sétáik alkalmával a tantárgyösszevonás-kísérletről beszélnek, s Püski ígéri, hogy ősszel a békési iskolában lehetőséget teremt neki a kipróbálásra. Egyben szerződést is kötnek a Négy könyv megírására, amit egy népfőiskolai tankönyvnek szánnak. A Németh család viszonylag jó körülmények között él Mezőszilason. Élelemben nem szenvednek hiányt, a légítámadásokról csak hírek érkeznek. Németh Ella időnként felutazik Budapestre, a Törökvész úti házba, amelyben rokonok laknak. Sor kerül a már évek óta megszokott balatonkenesei nyaralásra is a lányokkal, míg Németh László Mezőszilason marad. Feltehetően ezekben a hetekben jelenik meg a Turul Kiadónál Az értelmiség hivatása című tanulmány.

1944. augusztus eleje. Németh Lászlót váratlanul katonai szolgálatra hívják be.

1944. augusztus 20. Németh László levelet ír szüleinek, amelyet felesége ad fel Budapesten, onnan hamarabb jut el Mezőszilasra, ahová a szülők Budapest ostroma után leköltöztek. Írja nekik, hogy nem maradhatnak tovább Szilason, felesége ősszel elmegy értük.

1944. szeptember. A Németh család Mezőszilasról visszaérkezik Budapestre.

1946. április 23. Németh László Békésről ír édesanyjának Mezőszilasra, ahol szülei Németh László unokatestvéréknél laknak már Budapest ostroma óta. Vigasztalja édesanyját apja súlyos betegsége miatt. Ha segíteni kell, felesége azonnal odautazik, ő, amint az iskolaévnak vége, megy Mezőszilasra.

1946. május 6. Ezen a napon ír édesanyjának Mezőszilasra, fáj neki, hogy édesapja temetésére sem ő, sem a felesége nem tudott elmenni, most is csak valami eladással tudnak pénzt előteremteni.

1948. június 3. Tolnai Gábornak írja, hogy Kaposvárról Illyéssel Mezőszilasra mentek, ahol az iskola nem tud nyelv- és matematikatanárt kapni. Arra gondol, hogy odaköltözne, ha a minisztérium az óradíját hajlandó lenne átutalni.

1964. Az Iszony című regényéből készült film forgatásakor Mezőszilason tartózkodik. A filmet Hintsch György rendezte, az operatőr Hegyi Barnabás.

1965. december 11. Negyven éves írói jubileuma alkalmából a mezőszilasi Mezőföld Termelőszövetkezet ünnepi estjén vesz részt neves művészek és irodalmárok társaságában. 1970. Szülőföldem, Mezőszilas című film felvételének idején Szilason tartózkodik.

1972. decemberében Illyés Gyulával a szövetkezet vendégeként falunkba látogat el.

1974. május 1. Megnyitja a községi könyvtárat Mezőszilason a nagyszülői házban.

Megjegyzés: Mezőszilas neve alatt 1942 előtt Szilasbalhás neve értendő. A források nem minden esetben tettek különbséget a két elnevezés között. Varga István. (Szilasi kisbíró. 1998. 04. 01. p. 7-9.)

Intézmény avatás Mezőszilason

„Ebben a faluban volt az a ház, mely gyermekkoromban számomra a boldogság szigetét jelentette” írja Németh László.

Évtizedes elképzelések, álmok, tervezgetések, vádoló és ötleteket adó újságcikkek sokaságából kristályosodott ki az a terv, amely megvalósulásának lehettünk tanúi Mezőszilason 1984. november 16-án. Párt és állami vezetők, irodalomtörténészek, barátok, ismerősök, szilasiak és távoli városokból ideutazó Németh László tisztelők, fiatalok és idősebbek sokaságának jelenlétében Jovánovics Miklós író avatta fel és adta át a közösségnek azt az épületet, amelyről Németh László a fenti sorokat írta, ahol a nyitott lelkű ifjúnak lehetősége nyílt a család, a szülőföld, a nép, a nemzet, a paraszti és emberi sorsok, vívódások megismerésére.

„Szilasbalháson negyven éve dolgozik a lelkem egyfolytában. Ha a legegyszerűbb szavakat, mint ház, falu, család kimondom, őt idézem meg akaratlan” (Németh László: Ahol gyermek voltam). Több ez az intézmény, mint egy 275 m² alapterületű új községi klubkönyvtár. A ház maga, a könyvtár, a Németh László és Szilas című kis emlékkiállítás irodalmi emlékhellyé is avatta az épületet.

A megnyitót követően egykori barátok, Király István irodalomtörténész, Bánffy György és Sinkovits Imre művészek idézték Németh László szavait. A mezőszilasi általános iskolások, akik még csak ízelgetik gondolatait, az idősebbek meséjéből tudnak „Laci bácsiról” meghatóan közvetítették Németh László Mezőszilassal kapcsolatos önvallomásait.

Az est befejezésekor magnetofonról felhangzott Németh László jellegzetes, halk, kissé megtört hangja, a magyarságról, a nemzetről vallott. Gondolom nemcsak én, hanem valamennyien, akik a kis teremben szorongtunk, úgy éreztük itt van közöttünk, csak az előttünk ülőktől, állóktól nem látjuk, csak halljuk.

Kívánom, hogy ez a kis intézmény több száz mezőszilasi ifjúnak és felnőttnek, az ide zárandokoló tisztelőknek is jelentse a művelődés, az emberibb emberré válás szigetét! E. I. (Fejér Megyei Könyvtáros. 1984 12. 01. p. 35.)